

הכמיהה לציון - סוגרים מעגל בירושלים

מבוא

שיעור זה מציג את סיפוריהן של שתי משפחות ירושלמיות מראשוני המתיישבים בארץ. אשר "סגרו מעגלים" לאחר מספר שנים של עזיבה. הכמיהה לשוב לירושלים לעיר ממנה הגיעו לא פסקה מעולם והיא שהביאה את אבות אבותיהם של בני משפחות אלו לעלות לירושלים ולחזק את היישוב היהודי בה בתחילת המאה ה-19. משפחות אלה מייצגות את שיבת ציון המחודשת. הן מסמלות את גלותו של העם היהודי מירושלים העתיקה במלחמת השחרור ואת שיבתו אליה עם שחרור העיר במלחמת ששת הימים.

מטרות

1. להכיר את סיפוריהן של משפחות ירושלמיות ש"סגרו מעגל" אישי בירושלים, בעקבות מלחמת ששת הימים ושחרור העיר העתיקה.
2. לבחון את הערכים שהנחו את המשפחות אשר שבו לבית משפחתם ברובע היהודי.
3. להביא למודעות את תרומתם של יחידים בהנחלת מורשת אבות.

משך ההפעלה: 45 דקות.

עזרים: סיפוריהן של המשפחות - מובאים בסוף ההפעלה.

מהלך ההפעלה

שלב א' - במליאה

המנחה מברר עם המשתתפים את משמעות המושג "סגירת מעגל", ומבקש מהם להביא דוגמאות במישורים שונים: אישי וחברתי.

שלב ב' - קבוצתי

הכיתה נחלקת לקבוצות. כל קבוצה מקבלת את אחד הסיפורים ושאלות לדיון. אחד החברים יקרא את הסיפור בפני חברי הקבוצה. לאחר מכן תדון הקבוצה בשאלות המצורפות לסיפור.

שלב ג' - במליאה

המנחה יזמין נציגים מהקבוצות לספר את סיפוריהן של שתי המשפחות - את סיפורה של משפחת הרב מן - ההר ואת סיפורה של משפחת ויינגרטן. אחרי כן יתנהל דיון סביב השאלות הבאות:

1. אילו "מעגלים" נסגרים בסיפורים אלה?
2. מהן, לדעתכם, תחושותיו של אדם אשר מצליח "לסגור מעגל"?
3. מדוע, לדעתכם, היה חשוב לצאצאי המשפחות לחזור לרובע היהודי בעיר העתיקה?
4. האם ידועים לכם במשפחותיכם סיפורים דומים?
5. אילו ערכים הנחו את המשפחות בסיפורים אלה? (היאחזות בשורשים, דבקות במטרה, תחושת האחריות לגורל ירושלים, הקשר לנחלת אבות וכד')
6. כיצד, לדעתכם, ניתן להנחיל סיפורי מורשת אבות לדורות הבאים?

סיפורה של משפחת הרב שלמה מן ההר (ברגמן)

בשנת 1835 הגיע הרב אליעזר ברגמן מגרמניה לירושלים. הוא נמנה עם הגרעין המייסד של "כולל דוד" ואת מושבו קבע בעיר העתיקה.

נכדו הרב שלמה מן ההר מספר:
 המשפחה יושבה בגבולות העיר העתיקה ונאחזה במקום למרות כל קשיי הקיום. הסבא היה מוהל ידוע ולא יצא מעולם מגבולות העיר העתיקה.
 במלחמת השחרור, כשנכנע הרובע היהודי, העמידו החיילים הירדניים את התושבים בשורה ומתוכם בחרו והחליטו מי חייל ומי אזרח. אני לא הייתי חייל ולמרות זאת נלקחתי בשבי הירדני, ושם הופרדתי ממשפחתי שיצאה לכיוון ירושלים המערבית, כשאר האזרחים.

כשחזר מהשבי לאחר חודשים ארוכים, הייתה העיר העתיקה - מקום מגוריו ומגורי משפחתו מדורי דורות - תחת שלטון ירדני.
 במשך תשע עשרה שנים יכול היה רק להביט מרחוק אל הרובע ולהתגעגע אל נחלת אבותיו.
 במלחמת ששת הימים, ירושלים העתיקה שוחררה ואוחדה עם החלק המערבי של העיר. הוא היה מהראשונים שחזרו לרובע ושוטט בין הריסותיו.
 גם היום, שלושים שנה אחרי שחרור העיר ואיחודה, הוא חי את השחרור, וחש שמחה גדולה והתרוממות רוח על הנס הגדול שקרה אז.
 "היינו צריכים לרקוד ברחובות כל יום", הוא אומר.
 בתו, הגב' פועה שטיינר, הייתה ילדה כשהרובע נפל. כאמור, אביה נלקח בשבי והמשפחה הוכרחה לעזוב. היא זו שהגשימה חלום ילדות וחזרה לגור ברובע היהודי.
 וכך היא אומרת:

אני חשה את זיכרונותי מתחברים לשורשים שלי. כאן ברובע היהודי אני חשה שרוחה של סבתא נושמת בי. אני דורכת ברגלי שלי על אדמת המקום, אך אני מרגישה כנציגה של דורות משפחתי מצד אבי ואמי שגרו ברובע וכן הורי שגרו ב"בתי מחסה" ונאלצו לעזוב.

הגב' שטיינר כתבה ספר "מתוך ההפיכה" המתאר את נפילת הרובע ואת שהותו של אביה (הרב מן ההר) בשבי הירדני. הספר פותח בתיאור חזרתה עם משפחתה לרובע:
 כשחזרנו להתגורר ברובע היהודי הרגשתי התרוממות רוח תמידית. לפחות שנתיים עברו עד שהתרגלתי שזה בית וחיים בו יום יום.
 לחיי יום יום ברובע יש "מחיר", הקודש מתערב בחול, המקום רועש, משמש אתר תיירותי מובהק על כל המשתמע מזה.
 היתה תקופה שחשתי שהמחיר כבד מדי וכמעט נשברתי...
 אז אמר בני: "את הרובע לא עוזבים."

שאלות לדין:

1. מה הרשים אתכם או מה דיבר אליכם בסיפור זה?
2. מה, לדעתכם, הניע את גברת פועה שטיינר לכתוב את הספר המספר את קורות משפחתה?

אנשי ה"הגנה" בעיר העתיקה מועברים למחנה שבויים בירדן ב-1948, מתוך הספר

סיפורה של משפחת ויינגרטן

בשנת 1812 הגיעה הקבוצה הראשונה של יהודים אשכנזים תלמידי הגר"א לירושלים, ובתוכם היה הרב רוזנטל, ממייסדי היישוב החדש בירושלים. פעמים רבות נשלח כשד"ר לחו"ל, לאסוף כסף למען היישוב. הוא עצמו היה אומן פיתוחי חותם ועסק בכך לפרנסתו.

מספרת הגב' רבקה ויינגרטן בביתה ברובע היהודי, הנמצא מעל למוזיאון "חצר היישוב הישן", שאותו יזמה והקימה מיד לאחר שחרור העיר העתיקה במלחמת ששת הימים: אני דור שישי בירושלים ודור רביעי ברובע היהודי. הסבא הראשון הגיע עם משפחתו לרובע והתמקם בחדר זה ממש. בכל דור היה במשפחתנו אחד שבלט והנהיג את כל העדה במקום. ב-1920, כשפרצו המאורעות הראשונים, התחילה עזיבה מהעיר העתיקה.

תחילה רק מהרובע המוסלמי, ואחרי מאורעות 1929, שהתפשטו על פני כל הארץ, נשאר יהודים רק ברובע היהודי. אחרי מאורעות 1936 החלה עזיבה המונית מהרובע. ישיבת "עץ חיים" למשל, על תלמידיה ומלמדיה, עזבו גם הם באותו פרק זמן.

היה מסוכן כבר לצאת ולבוא מהרובע לירושלים המערבית. אבי, הרב מרדכי ויינגרטן, היה מחברי הוועד הפועל ברובע. עד 1939 פעל יחד עם חברים אחרים ומאז פעל לבדו. בתוקף תפקידו זה הרגיש אבי מחויבות ואחריות לקהילה היהודית שנשארה ברובע, וכך התמסר לכל נושא מבחינת עזרה סוציאלית: דאג למרפאה ברובע, ולאחר שריפת בית הספר לבנות, דאג למקום חלופי ללימודים, הקים בעזרת אמי "בית תבשיל" לעניים, ובו אכלו כל יום כ-250 איש, אמי דאגה גם לחלוקת בגדים לנצרכים וכד'.

בנוסף לכך דאג אבי לתחבורה סדירה מאובטחת מהעיר המערבית לרובע - פעם ביום. בנובמבר 1947 נכנס הרובע למצור שנמשך שישה חודשים. רק 1,700 יהודים נשאר עד הסוף. כשהבריטים עזבו את הארץ, הערבים תפסו שליטה על הרובע שהותקף מכל עבר על ידי צבאות ערב.

הרובע נכבש על ידי הצבא הירדני. ארבעת בתי הכנסת שהיו ברובע הופצצו וביניהם בית הכנסת "אורח חיים", שהיה בטיפול משפחתנו כ-200 שנה.

העיר העתיקה בערה כמדורות. עם הכניעה, הנשים והילדים יצאו דרך שער ציון לעיר המערבית והגברים מבני משפחתי נלקחו בשבי. ביניהם היו 23 מגיני הרובע, וכן זקנים וגם שני תינוקות.

לאחר מספר שבועות, כששחררה משפחתי, שכר אבי דירה בבית הרוס למחצה בשכונת רחביה שבירושלים המערבית. על כל מכתב שהוא כתב משם הוא חתם: "מגלות ירושלים אשר ברחביה".

אבי נפטר ב-1964 ולא זכה לראות באיחודה של העיר. לאחר שחרור העיר העתיקה ב-1967, נאבקתי בציפורניים במשך מספר שנים על מנת לרכוש בחזרה את ביתנו, שהיה הרוס. השלמתי את בנייתו, ריהטתי אותו ברוח הימים ההם ובניתי גם את מוזיאון "חצר היישוב הישן" שבו ראיתי תפקיד בהנחלת מורשת תולדות המקום לדורות הבאים.

אני יכולה לומר בפה מלא שאני גרה בבית אבותי, גם ילדי גרים ברובע - ו"סגרתי מעגל..."

שאלות לדין:

1. מה הרשים אתכם או מה דיבר אליכם בסיפור זה?
2. מה הניע את גברת ויינגרטן להקים מוזיאון בעיר העתיקה?